

ISSN:2181-0427 ISSN:2181-1458

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИЛМИЙ АХБОРОТНОМАСИ**

**НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА**

2022 йил 3 сон

Бош муҳаррир: Наманган давлат университети ректори С.Т.Тургунов

Масъул муҳаррир: Илмий ишлар ва инновациялар бўйича проректор М.Р.Қодирхонов

Масъул муҳаррир ўринбосари: Илмий тадқиқот ва илмий педагогик кадрлар тайёрлаш бўлими бошлиғи Р.Жалалов

ТАҲРИРҲАЙЪАТИ

Физика-математика фанлари: акад. С.Зайнобиддинов, акад. А.Аъзамов, ф-м.ф.д., доц. М.Тўхтасинов, ф-м.ф.д., проф. Б.Саматов, ф-м.ф.д., доц. Р.Хақимов, ф-м.ф.д. М.Рахматуллаев.

Кимё фанлари: акад.С.Рашидова, акад. А.Тўраев, акад. С.Нигматов, к.ф.д., проф.Ш.Абдуллаев, к.ф.д., проф. Т.Азизов.

Биология фанлари: акад. К.Тожибаев, акад. Р.Собиров, б.ф.д. доц.А.Баташов, б.ф.д. Н.Абдурахмонов.

Техника фанлари: - т.ф.д., проф. А.Умаров, т.ф.д., проф. С.Юнусов.

Қишлоқ хўжалиги фанлари: – г.ф.д., доц. Б.Камалов, қ-х.ф.н., доц. А.Қазақов.

Тарих фанлари: – акад. А.Асқаров, с.ф.д., проф. Т.Файзуллаев, тар.ф.д, проф. А.Расулов, тар.ф.д., проф. У.Абдуллаев.

Иқтисодиёт фанлари: – и.ф.д., проф.Н.Махмудов, и.ф.д., проф.О.Одилов.

Фалсафа фанлари: –ф.ф.д., проф. М.Исмоилов, ф.ф.н., О.Маматов, PhD Р.Замилова.

Филология фанлари: – акад. Н.Каримов, фил.ф.д., проф.С.Аширбоев, фил.ф.д., проф. Н.Улуқов, фил.ф.д., проф. Ҳ.Усманова. фил.ф.д.,проф. Б.Тухлиев, фил.ф.н, доц.М. Сулаймонов.

География фанлари: - г.ф.д., доц. Б.Камалов, г.ф.д., проф.А.Нигматов.

Педагогика фанлари: - п.ф.д., проф. У.Иноятгов, п.ф.д., проф. Б.Ходжаев, п.ф.д., п.ф.д., проф. Н.Эркабоева, п.ф.д., проф.Ш.Хонкелдиев, п.ф.д., проф Ў.Асқарова, п.ф.н., доц. М.Нишонов, PhD П.Лутфуллаев.

Тиббиёт фанлари: – б.ф.д. Ғ.Абдуллаев, тиб.ф.н., доц. С.Болтабоев.

Психология фанлари – п.ф.д.,проф З.Нишанова, п.ф.н., доц. М.Махсудова

Техник муҳаррир: [Н.Юсупов](#)

Таҳририят манзили: Наманган шаҳри, Уйчи кўчаси, 316-уй.

Тел: (0369)227-01-44, 227-06-12 **Факс:** (0369)227-07-61 **e-mail:** ilmiy@inbox.uz

Ушбу журнал 2019 йилдан бошлаб Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссияси Раёсати қарори билан физика-математика, кимё, биология, фалсафа, филология ва педагогика фанлари бўйича Олий аттестация комиссиясининг диссертациялар асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

“НамДУ илмий ахборотномаси–Научный вестник НамГУ” журнали Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг 17.05.2016 йилдаги 08-0075 рақамли гувоҳномаси ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги (АОКА) томонидан 2020 йил 29 август куни 1106-сонли гувоҳнома га биноан чоп этилади. “НамДУ Илмий Ахборотномаси” электрон нашр сифатида ҳалқаро стандарт туркум рақами (ISSN-2181-1458)га эга НамДУ Илмий-техникавий Кенгашининг 11.03.2022 йилдаги кенгайтирилган йиғилишида муҳокама қилиниб, илмий тўплам сифатида чоп этишга рухсат этилган (**Баённома № 3**). Мақолаларнинг илмий савияси ва келтирилган маълумотлар учун муаллифлар жавобгар ҳисобланади.

qanday leksik birliklarni istifoda qilganda sharoit taqozosi va muhit kayfiyatini ham hisobga olishi zarur.

Xulosa qilganda, M.Alining mazkur tetralogiyasida hali qayta ishlaydigan tahrirtalab, tarixiy haqiqatni bo'rttirish orqali tasvirlangan sahnalar talaygina. Uni keyingi nashrlarida jiddiy ko'rib chiqish lozim. Chunki Amir Temurdek ulug' mamlakat sohibi haqida so'z aytish (badiiy asar yozish)da o'ta e'tiborli bo'lish maqsadga muvofiqdir. Negaki, chinakam tarixiy faktlarni, hujjatlarni sinchiklab o'rganish, harb sahnalari bo'lsin, majlisu muloqotlar bo'lsin o'z o'rnida poetika qonuniyatlariga jiddiy amal qilish o'zligimizni yanada teranroq anglashga, barkamol avlod tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Muhammad Ali. Jahongir Mirzo. Tetralogiya. 1-jild. –T.: “Navro'z”, 2019. –B.250.
2. Kattabekov A. Tarixiy roman xususida bahslar. –T.: “Turon-Iqbol”, O'zbek tanqidi antologiyasi. 2011. –B. 285.
3. Muhammad Ali. Mironshox Mirzo. Tetralogiya. 1-jild. –T.: “Navro'z”, 2019. –B.224.
4. Nosirov A. Tarixiy haqiqat va uning badiiy talqini (“Yulduzli tunlar” romani misolida). Filol. fanlari nomz. diss. –T.: 1999.
5. Samandarov I. O'zbek tarixiy romanlarida tarixiylik. Filol. fanlari nomz. diss. –T.: 1992.
6. Hamroyeva M.A. Tarixiy haqiqat va badiiy talqini (Amir Temur obrazlarining nasriy talqinlari). Filol. fanlari nomz. diss. –Termiz, 2008.

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA TURIZMGA OID TERMINOLOGIK TIZIMLARINING QIYOSIY TAHLILI

Vaxidova Fotima Saidovna

Buxoro davlat universiteti Ingliz tilshunosligi kafedrasida katta o'qituvchisi

E-mail: vakhidovafatima1@gmail.com

Tel.: +998973090108

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada turizm sohasining ingliz va o'zbek terminologik tizimining qisqacha qiyosiy tahlili ko'rib chiqilgan. Terminlarning tuzilishiga ko'ra qoliplari va atamalarning shakllanishi jarayonida ularning unumdorligi tahlil qilingan va ochib berilgan. Turizm terminologiyasini o'rganishning dastlabki bosqichida qiyinchiliklar paydo bo'lishi shundan iboratki, bugungi kunda turizm sohasidagi terminologiyaning kamligidan dalolat beradi.*

***Kalit so'zlar:** terminologiya, turizm, termin, tuzilma, komponent, qolip.*

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИХ СИСТЕМ ТУРИЗМА В АНГЛИЙСКИХ И УЗБЕКСКИХ ЯЗЫКАХ

Вахидова Фотима Саидовна

Старший преподаватель кафедры английского языкознания Бухарского государственного университета

E-mail: vakhidovafatima1@gmail.com

Тел.: +998973090108

Аннотация: В этой статье рассмотрен краткий сравнительный анализ английской и узбекской терминологической системы сферы туризма. По структуре терминов проанализирована и раскрыта их производительность в процессе формирования терминов и терминосистем. Возникновение трудностей на начальном этапе изучения туристской терминологии свидетельствует о недостаточной терминологии в области туризма.

Ключевые слова: терминология, туризм, термин, структура, компонент, модель.

COMPARATIVE ANALYSIS OF ENGLISH AND RUSSIAN TERMINOLOGICAL SYSTEMS OF TOURISM

Vaxidova Fatima Saidovna

Senior teacher of English linguistics department of Bukhara State University

E-mail: vakhidovafatima1@gmail.com

Tel.: +998973090108

Abstract: The given article deals with a brief comparative analysis of the English and Uzbek terminology system of the tourism field. According to the structure of terms, their performance in the process of generating terms and terminology systems is analyzed and disclosed. The difficulties encountered at the initial stage of the study of tourism terminology indicate a lack of glossary in the field of tourism.

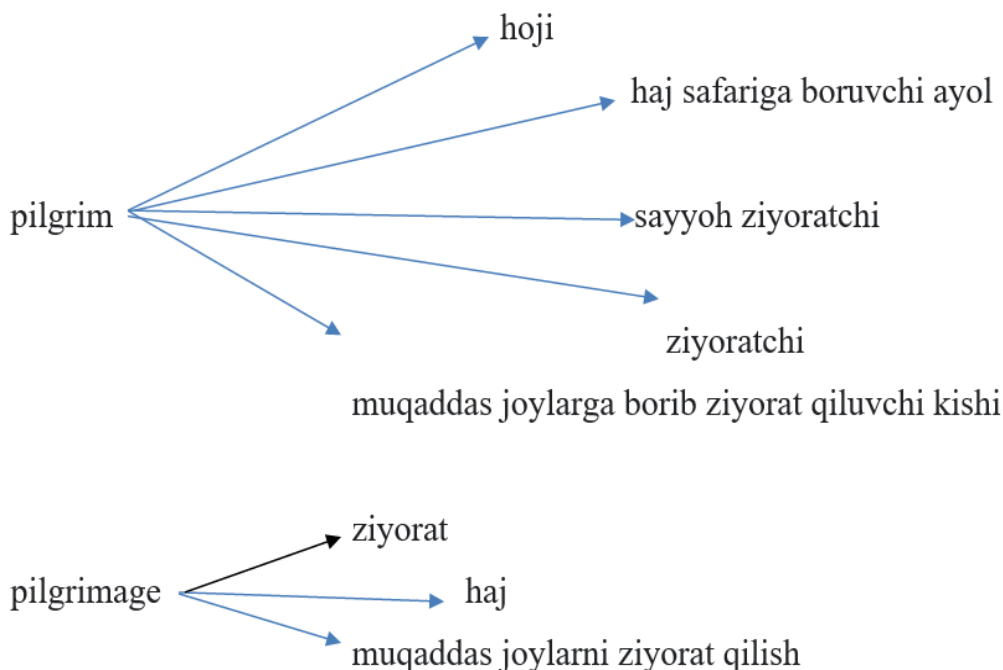
Keywords: terminology, tourism, term, structure, component, model.

Turizmga oid terminlar tizimi unchalik yaxshi o'rganilmagan. Buni quyidagi misolda isbotlash mumkin, o'zbek tilida turizm terminologiyasi tizimida oldterminlari mavjud masalan, single supplement// bitta turar joy uchun qo'shimcha to'lov, viza olish uchun ariza//visa application.

Ular terminoleksikaning bir qismi bo'lib, ular asosan keng tarqalgan so'zlardan tashkil topgan iboralardir. Bu shuni ko'rsatadiki, bu terminologiya umumiy so'z birikmasi bilan bog'liq. Zero, turistik matnlar nafaqat turizm sohasidagi mutaxassislarga, balki ko'rib chiqilayotgan hududdagi oddiy iste'molchilarga ham mo'ljallangan [1, 40–44].

O'zbek turistik lug'atlarida haqiqiy turizm sohasidagi atamalar kamligi tufayli, boshqa tillardan (asosan ingliz tilidan) atamalarni o'zlashtirish va moslashtirish seziladi. Masalan, tourist agency//sayyohlik agentligi; reception//qabulxona; hostel//oilaviy mehmonxona; guide//gid hamkorligi; transportation voucher// transport vaucheri.

Ilmiy izlanish jarayonida turistik terminlar orasida ko'p komponentli atamalar ustunligi aniqlandi. Murakkab so'z birikmalaridan tashkil topganligi, o'rganilayotgan tematik guruhdagi leksik birliklarga nisbatan yaqinda paydo bo'lganligini ko'rsatadi.

Ko'p komponentli atamalar murakkab semantik va strukturaviy shakllanishga ega bo'lib, ularning tarkibiy qismlari turli birikmalaridan iborat bo'lib hisoblanadi [1, 64]. Masalan: single/double/triple/quadruple room //bir/ikki /uch/to'rt kishilik yotoqli xona; baggage checkroom// yuklarni nazorat qilish xonasi; non refundable ticket//puli qaytarilmaydigan chipta; baggage storage room// yuk saqlash xonasi.

Turizm sohasi va uning terminologik tizimi rivojlanish bosqichidaligini inobatga olsak, bu sohada ishlatilayotgan lug'at tarkibini tashkil qiluvchi so'zlar korpusi ortib bormoqda [4, 16].

Turistik atamalar lug'atini boyitish quyidagi usullar orqali amalga oshiriladi:

1) boshqa tillardan o'zlashtirish orqali. Masalan, ingliz tilidan o'zbek tiliga o'zlashtirilgan (vagon-bar// vagon-bar);

2) affiks va morfemalar yordamida. Turistik atamalarni shakllantirishning bunday usuli ko'pincha ingliz tilida uchraydi. Masalan, o'zbek tilidagi "chiptani rasmiylashtirish" iborasini bir so'zdan iborat "ticketing" atamasi bilan tarjima qilish mumkin. Bunda "ticket//chipta" otiga -ing qo'shimchasini qo'shish orqali butunlay yangi ma'no kasb etishi kuzatiladi;

3) so'zlarni bir biriga birikishi orqali yasalishi bilan: hovercraft//havo kemasi, leaseholder// lizing oluvchi;

4) to'rtinchi yo'l eng keng tarqalgan, aksariyat turistik atamalar iboralardan iborat.

Shunday qilib, turizm terminologik tizimida kattaroq qatlamni bir so'zdan iborat emas, balki ko'p komponentli atamalar egallaydi [1, 65]: residence permit// doimiy yashash uchun ruxsatnoma customs formalities// bojxona rasmiyatchiligi; tourist coach// turistik avtobus. Ko'p komponentli atamalarni tarjima qilishda ingliz va o'zbek tillari tuzilmalarida semantik-sintaktik nomuvofiqlik tufayli qiyinchiliklar paydo bo'lishi mumkin [6, 17].

O'z navbatida, xalqaro turizm sohasida juda ko'p uchraydigan xalqaro atamalar ko'p komponentli atamalarni tarjima qilish jarayonini sezilarli darajada osonlashtiradi: Double

occupancy rate, bu yerda occupancy//joylashish, double// ikki kishilik; rate esa narx ma'nosini bildiradi. Double occupancy// ikki kishilik turar joy; Termining to'liq tarjimasini double occupancy rate//ikki kishilik turar joy narxi. Turizm sohasida polileksemik atamalar ko'proq bo'lishiga qaramay, ular oddiy bir komponentli atamalarga qaraganda ancha kam qo'llaniladi.

Ko'p leksemali atamalar ushbu sohaning asosiy tushunchalarini bildiradi (tour//sayohat, ziyorat //pilgrimage leave// ta'til, itinerary//yo'nalish; instructor //yo'l boshlovchi; resort //dam olish maskani; transfer//transport xizmati; flight//parvoz. Turistik atamalarning tahlili shuni ko'rsatadiki, ularning tuzilishi va shakli jihatidan ingliz tilidagi aksariyat terminlar substantiv modelga ega [1, 66]. Tahlil qilinayotgan inglizcha atamalar orasida mazmunli modelga ega bo'lgan ikki komponentli atamalar ustunlik qiladi (hotelchain //mehmonxona tarmog'i; partyticket//guruh chiptasi, passengerhandling//yo'lovchilarga xizmat; baggageallowance//bagaj normasi, bagajga ruxsat; tourist centre //sayohlik markazi.

O'zbek tilida eng keng tarqalgan atamalar bular iboralardir. Polileksemik atamalar orasida sifatdosh-mohiyatli model ustunlik qiladi (turistik sanoat, mehmonxona majmuasi, ekskursiya turizmi, mavsumdan tashqari). Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, eng ko'p uchraydigan murakkab atamalar (apartament lyuks, lyuks kvartira, vagon bufet, gid hamrohligi, navigator) va qisqartmalar yordamida tuzilgan atamalar (turoperator, ekoturizm, parvoz, sayyohlik agentligi, turagent). Etimologik tadqiqot muayyan atamalarning qaysi so'zdan kelib chiqqanligini aniqlash va qaysi so'z yasaliş modeli qo'llanilishini aniqlash imkonini beradi.

Etimologiyaning vazifalari tilning lug'at boyligini rivojlantirish va to'ldirish usullarini aniqlashni o'z ichiga oladi [7, 35]. Demak, leksik birliklar qaysi modellar yordamida yasalişini aniqlash zarur. Turistik terminologiya ko'p komponentli atamalar va old terminlar bilan to'lib ketganligi sababli, o'rganilayotgan tillarda atama yasalişining sintaktik usuli ustun ekanligini aytish mumkin [8, 1].

O'zbek va ingliz tillari terminologiyasida atamalarning eng keng tarqalgan turi atributiv iboradir (travel expenditures //sayohat xarajatlari (chiqish turizmi uchun xarajatlar), holiday season //dam olish mavsumi (ta'til mavsumi), agents network //agentlar tarmog'i (sayohat agentligi tarmog'i); transatlantik sayohat//transatlantic journey; xalqaro tashrif buyuruvchi//international visitor, boj olinmaydigan yuk//duty-free luggage).

Ta'kidlanishicha, turizmning o'zbek terminologik tizimida ingliz tiliga qaraganda ancha ko'proq o'zlashtirilgan atamalar mavjud. Bu birinchi navbatda o'zbek tilidagi turizm terminologiyasi ingliz tiliga qaraganda kechroq shakllana boshlaganidan dalolat beradi [7, 2]. Boshqa tillardan o'zlashtirib olish orqali tuzilgan atamalarga misollar: akvapark (aquapark), zal (hall), jumbo-jet (jambo-jet), tranzit zali (tranzit hall), kruiz (cruiz), minibar (minibar). Shuni ta'kidlash kerakki, ingliz terminologiyasida xorijiy tillardan o'zlashgan so'zlar ham mavjud. Ko'pincha fransuzcha leksemalar o'zlashtirilgan (couchette (fransuzcha) - couchette (inglizcha), tour (fransuzcha) - tour (inglizcha), excursion (fransuzcha) - excursion (inglizcha), A'la carte (fransuzcha)- A'la carte menu (inglizcha)).

Zero, O'zbekistonda turizm sohasidagi professional darajadagi aloqalar ancha samarali bo'lgan deb taxmin qilish mumkin, chunki millatlararo aloqalar tilda juda ko'p miqdordagi o'zlashtirilgan leksemalarning birlashishiga yordam berdi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Аванесова Г. А. Туризм, гостеприимство, сервис: словарь-справочник. М.: Аспект Пресс, 2002. 367 с.
2. Биржаков М.Б. Введение в туризм: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. СПб.: Герда, 2001. 576 с..
3. Рябова И. А. Словарь международных туристских терминов. М.: Книгодел: МАТГР, 2005. 466 с
4. Мошняга Е.В. Терминосистема международного туризма как лингвокультурное явление // Теория языка. 2009. № 1. С. 67–73.
5. Vakhidova Fotima Saidovna. (2021). The Functional Essence of Some Pilgrimage Terms in The English Language. *Eurasian Research Bulletin*, 3, 1–6.
6. Гикал Л.П. Квазиинтернациональная лексика как явление межъязыковой асимметрии (на материале русского, английского и немецкого языков): автореф. дис. канд. филол. наук. Краснодар. 2005. 27 с. 20 Казанский лингвистический журнал, 2018, том 1, № 1 (1)
7. Егорова К.А. Лингвистические особенности ксенонимической бытовой лексики туризма на материале аутентичных англоязычных путеводителей по России [Электронный ресурс] // Материалы Международной заочной конференции «Актуальные проблемы науки и образования. Ставрополь. 2009. [URL:science.ncstu.ru/conf/past/2009/apno/probl_lingv/25.pdf/file_download](http://science.ncstu.ru/conf/past/2009/apno/probl_lingv/25.pdf/file_download)
8. Saidovna, V. F. (2021). Tourism Discourse And Its Terminology. *International Journal of Progressive Sciences and Technologies*, 25(2), 08-10.

ФРАНЦУЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДАГИ МАКОН СЕМАНТИКАЛИ ГАПЛАРДА ДЕЙКСИСНИНГ ЎРНИ

Ишанжанова Муносибхон Саидахмадовна
АДУ француз тили ва адабиёти кафедраси в.б.доценти
Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
munosib77@mail.ru

Аннотация: Мақолада макон дейксисининг содда ва қўшма гаплар таркибидаги ўрни ёритилади. Француз ва ўзбек тилларида гапнинг ифода мақсадига кўра турларида дарак гапларда экзистенциал феъллар билан, сўроқ гапларда тема, рема муносабати, буйруқ гапларда маконнинг чиқиш нуқтасига алоқадор дейктик бирликларнинг қўлланилиши мисоллар билан асосланади. Қўшма гапларда макон дейксислари ҳавола бўлак саналиб, асосан, ўрин эргаши гапи таркибида маконга ишора қилиш билан характерланиши ва уларнинг автосемантик, синсемантик хусусиятлари таҳлил қилинади.

Калит сўзлар: содда ва қўшма гаплар, тема ва рема муносабатлари, автосемантик, синсемантик хусусиятлар

РОЛЬ ДЕЙКСИСА В ПРОСТРАНСТВЕННО СЕМАНТИЧЕСКИХ ПРЕДЛОЖЕНИЯХ НА ФРАНЦУЗСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Ишанжанова Муносибхон Саидахмадовна
АГУ доцент кафедры французского языка и литературы

59	Angliya siyosiy olamida qo'llaniladigan ba'zi bir metaforalar tahlili Tursunov M.M., Ahmedova G.O	328
60	Theoretical aspect of studying lexic means of expressing emotions Muhammadiyeva N.M	335
61	Negation as a means of constructing dialogical discourse in the novel by I.VO "Return to Brideshead" Toshkhonov L.T	339
62	O'zbek va ingliz xalq ertaklarining qiyosiy tahlili Xalilova Sh.J	345
63	Масофавий таълим тизимида инглиз тилини ўқитишда танқидий фикрлашнинг аҳамияти Турдиева Р.С	351
64	5-sinfda alisher navoiyning "Hayrat Ul-Abror" asarini yangi pedagogik texnologiyalar asosida o'rgatish usullari yuzasidan metodik tavsiya Rustamova L.I	355
65	Развитие навыков аудирования при обучении иностранным языкам Салихова Д.С	359
66	Zamonaviy tilshunoslikda antroposentrizm aspekti Sayitqulova Z.X	365
67	Sol bellou ijodiga xos falsafiy qarashlar Umarova X.Z	371
68	Tetralogiyada shevaga oid so'zlarning jamiyat tarixiy madaniy rivojlanishdagi roli Muxtorova U.T	375
69	Ingliz va o'zbek tillarida turizmga oid terminologik tizimlarining qiyosiy tahlili Vaxidova F.S	379
70	Француз ва ўзбек тилларидаги макон семантикаси гапларда дейксиснинг ўрни Ишанжанова М.С	383
71	Хитой тилида 把 "bǎ" донабай ном ҳисоб сўзининг ривожланиши, эволюцияси. Артикова З.З	388
72	Кичик шеърлий шаклларнинг баъзи хусусиятлари Дошанова Г.И	392
73	"Нон" билан боғлиқ фраземаларнинг лингвокультурологик хусусиятлари Ибатова А.Ш	398
74	Инглиз тилидаги фонетик ўзгаришлар динамикаси Аҳмедова Р.А	403
75	Оғзаки ва ёзма мулоқот жараёнида лингвомаданий бирликларнинг ифодаланиши Жамолиддинова Д.М., Муҳиддинова Д.М	407
76	Ўзбек ва инглиз тилларидаги ҳаракат феъллари градуонимияси Отабоева М.Р	412